

Tangó, avagy testet ölt a finn melankólia

Jukka Ammond

BÁNATBÓL KELT ZENE

Nyári este, táncparkett, tangó – Finnországban e fogalmak szorosan összetartoznak. Az itt vendégeskedő turista könnyen megértheti, hogy a világos és meleg nyári éjszakák tánra és társasági együttlétre ösztönöznek. A hosszú, sötét és hideg tél távoztával a természet ismét kivirágzik, a nap nemcsak a jeget, hanem az emberek szívét is megolvasztja. A finnek vidéken szeretik élvezni a természet szépségét és a meleg évszakot, hiszen még ma is odakötik őket gyökereik. Ez leginkább Szent Iván éjjelén derül ki, amikor a városok konganak az ürességtől.

Vidéken található a hagyományos táncos helyek is, általában tóparton, nyírfáktól övezve. A tó vize megcsillan az esti napfényben, júliusban azonban már a hold ezüstös fényét tükrözi vissza. Íme, a tipikus táncparkett-romantikára jellemző tájleírás. Az augusztusi holdvilágos éjjeleken az

érzelmelek elérik csúcspontjukat, ám az ősz közeledtével és a táncos helyek bezártával hamar lelohadnak. Az élet dolgainak örök változását, a boldog pillanatok röpkéségét, az álmok és egyáltalán minden elmúlását mollban visszhangozza a finn tangó.

A finn népköltészet legjelentősebb gyűjtője és közreadója, Elias Lönnrot (1802–1884) írja *Kanteletar* című népköltészeti válogatása előszavában, hogy a magány és a szomorúság népköltészetünknek központi elemei és jelképei. Lönnrot a népköltészetben is kifejezésre jutó hangulatot borús, őszi naphoz hasonlítja, amikor a nap csak olykor-olykor bukkan ki a felhők mögül. A *Kanteletar* első kötetének első verse tartalmazza e közismert sorokat: „Bánatból és gondokból kelt zene”. Népzenei hagyományunk is arra mutat, hogy a finn szív mollban dobog.

A magány és a szomorúság párhuzamba állítása a borús időjárással és az ősszel elhaló természettel jellemző a finn költészet melankolikus ábrázolásmódjára. Különösen szembe-tűnő ez a vonás a finn nyelvű prózairodalom és színműírás atyja, Aleksis Kivi (1834–1872) műveiben. *Eljegyzés* című vígjátékában Kivi gyöngéd szeretettel ábrázolja az egyszerű parasztember, Aapeli készülődését az eljegyzésre, majd csalódását. Az egyedül maradt Aapeli így beszél: „Már nős emberként láttam magam, de most megint legény lettem, akinek élete a csótányhoz hasonló, a tűzhely hasadékából látja a lebukó napot.” *Unalom* című versében Aleksis Kivi az életunt, mély fáradtsággal kapcsolja össze a pusztuló természet képeit. A szomorúság az életben való megfáradáshoz vezet: „Mi ez a vágyódás, / Mi e szürkeség lelkemben, / akár őszi este kietlen tájon. / Fölös a lét, / fölös a harc, / És a világ minden hívsága.”

A finn tangóköltészetet modern dalköltészetnek nevezhetjük, amelyet kiegészít a népköltészetből származó melankolikus természetábrázolás. A későbbi finn műköltészet is jelentős mértékben merített ihletet e műfajból. A finn tangó rendkívüli népszerűségének titka kétségtelenül az, hogy a mi tangónk egyszerűen és érthetően juttatja el a finneket az alapvetően melankolikus léthangulathoz. A „finn vágyakozást” olyan áhító, szomorú vágyként határozhatjuk meg, amely a valahol valamikor már megtapasztalt boldogságra áhítozik, melyre azonban örökké csak vágyakozhat.

A finn természet melankolikus elmélkedésekre ösztökél, arra tanítja a finneket, hogy korlátozott ideig tartó életünkben a boldog nyári pillanatok villámgyorsan elszállnak. A tavasz a várakozás csodálatos időszak. A nyár a boldogság jelképe, ám hamar véget ér, életünket nem lehet arra alapozni. Ezt a mélabús gondolatot fejezi ki a finn tangóköltészet.

Az eredetileg Argentínából származó tangót finn tánctanárok bemutatótáncként hozták magukkal 1913-ban párizsi tanulmányútjukról. Nem vált egy csapásra széles körben népszerűvé, csupán a korral haladó fővárosiak által követett divatjelenségnek számított.

A finn tangó lényegesen eltér az eredeti, Rio Plata-i tangótól. Az argentin tangó szövege és zenéje egyaránt városi ihletésű. A szövegek különböznek a finn tangók természeti ihletésű bevezetőjétől, amelyben a régi béresdalok és a négyütemű népdalok hatása mutatkozik meg. A finn tangó egyértelműen a vidéki kultúrából merít.

A tangó népszerűvé válásában jelentős szerepet játszott a háborús veszteségek okozta tragédia. 1939–40 telén Finnország és a Szovjetunió között háború folyt, melynek következtében Finnország óriási területeket veszített el. Az elcsatolt országrészek lakosságának nagy része kénytelen volt elhagyni karjalai otthonát és földjét, és arra kényszerült, hogy Finnország megmaradt részében leljen otthonra.

Röviddel a téli háború után, 1941-ben Finnország belépett a második világháborúba, ismét a Szovjetunióval szemben. Ez a háború 1944-ben véget ért, Finnország megőrizte függetlenségét, de ezért óriási áldozatot hozott. A veszteség, a bizonytalanság és a háborús idők vágyakozó hangulata a negyvenes években megteremtette a finn tangót, mint új könnyűzenei műfajt. Ekkor születtek a legjelentősebb klasszikus örökzöld tangók. A legkiválóbb finn tangószerző Toivo Kärki (1915–1992) volt, aki a fronton alkotta első slágereit.

A tangó eredetileg az izzó vágyakkal teli fantázia és a valós élet keveréke. Bizonyos értelemben a finn tangó is kapcsolható ehhez a hagyományhoz, bár nagyon távolról, ahogy ez a dalszövegekből is kiderül. A tangó zenéjére éles és szuggesztív ritmuskezelés, az *appogiaturák* (appogiatura – egyfajta zenei díszítés. A szerk.) okozta finom szaggatottság és a dalszövegek hangulatával kiteljesített moll hangnem jellemző. Ezek a vonások a mélabús finn tangónak is lehetővé teszi az érzékiséget kölcsönöznek.

VÁGYAKOZÁS ÉVTIZEDRŐL ÉVTIZEDRE

A háború alatt híressé vált Henry Theel tangóénekes 1942-ben, lemezfelvétel céljából szabadságra mehetett a frontról. Ennek az útnak az eredménye – többek között – a hatalmas sikerű *Őszi berkenyék alatt* című tangó, Arvo Koskimaa zeneszerző és Veikko Virmajoen szerzeménye. Ez az egyik legjellemzőbb finn tangó, természeti képei a műfaj szomorkás világába vezetnek. „Vöröslő berkenyebogyó, / mintha vére hullana, / a darvak elszállnak/ tova, messze fent. / Magukkal nem vittek / távoli tájra, / röghöz köti a bilincs azt, / kinek szárnya nincs.”

A vöröslő berkenyebogyók az ősz érkezését jelzik, a vérhez való hasonlítás vágyakozásra utal. A madarak a boldogságot jelképezik népdalainkban. A tangóköltészetben szereplő őszi

költöző madarak világosan utalnak a boldogság elvesztésére. A tangó végén a természeti képek a magára hagyottság érzését erősítik, majd a dal így zárul: „Vártam valakire, / sohasem jön el ő.” E szavak a háborús időszak valóságos élményét rögzítik, hiszen sokan hiába várták a viszontlátást. Ily módon a vágyakozás nagyon is valóságos dimenzióba kerül.

A vágyakozás szimbólumaként szereplő berkenyebogyók az emlékezés izzását is jelentik. Pontosan ugyanez a hangulat uralkodik az őszi juharfa vöröslő leveleit szemlélve. Erről örökzöld tangót írt a Viherluoto testvérpár a háború idején *Vöröslő levelek* címmel. „Vöröslő levelét hullatja a juhar. / Elmúlt a nyár, el az öröm. / Vöröslő levelek suttogják a szélben: / Vége a napnak, érkezik az ősz. / Kurta volt a nyár boldogsága, emléke él, / a mesék varázsa. / A barátok elhagytak. / Vöröslő levelek, mindőtök drága emlék, / magamban járok, utamat feditek.”

A vers a népdalokból ismert természeti képek segítségével ringat a magány és a vágyakozás hangulatába. *A pásztor őszi dala* című, népszerű gyermekdalként ismert népdal szívbbe markolóan ábrázolja a magányt és elhagyatottságot. Így kezdődik: „Lehull a fáról a levél, a nappal menekül az éj elől.” A szegény kis pásztorfiú szívesen tartana a költöző madarakkal, de be kell érnie sorsával, azaz „itt vár az ősz és a magány”. *A pásztor őszi dala* hosszú időn át az iskolai énekórák kötelező darabja volt, így aztán évtizedeken át újabb és újabb nemzedékek kaptak ízelítőt az érzékeny, mélabús őszi hangulatból.

Az ötvenes években a nemzetközileg ismert tangókat finnre fordították és hangszerelték. Ekkor vált a műfaj egyeduralmáé Olavi Virta (1915–1972). Énekesi pályája még a háború előtt indult, de énekhanga csak az ötvenes évekre vált méltóvá arra, hogy ma is a finn tangóénekesek halhatatlan nagyságaként tartsuk számon. Az ötvenes évek örökzöld finn tangóinak sorából ki kell emelnünk Unto Mononen (1930–1968) boldogság után áhító *Meseország* című dalát, amelyet a finnek nemzeti tangójának is nevezhetünk.

A hatvanas évek eleje a finn tangó új virágkorát hozta. A nemzetközi zenei divat érkezését sikeresen ellensúlyozták az új tangók és a régiék felújításai. A finn tangó továbbra is a finnek legbelső titkainak tolmácsa maradt.

A tangó jövőjét kedvezőnek mondhatjuk. A műfaj ápolására, kutatására és fejlesztésére egyesület jött létre a nyolcvanas években, amely 1985 óta tangófesztiválokat rendez, immár a legnépszerűbbeket Finnországban. A fesztivált nyaranta tartják a pohjanmaai Seinäjokiban, fesztiválidőben a táncoló közönség napokig koptathatja cipőjét a számára fönntartott „tangóutcában”, valamint az óriási tánctermekekben. A fesztiválon tangókirályt és -királynőt választanak, a vetélkedő középöntőit és döntőjét egyenes adásban közvetíti a televízió.

AZ ÉJ SÖTÉT SZÁRNYAI

A finn tangóköltészet tartalmi magja, egyúttal a tangószövegírók központi élményvilágának alapeleme a vágyakozás, a veszteség, az otthontalanság érzése és az elvesztett boldogság pillanataira való emlékezés. A szeretett ember messzire távozott, csupán gondolatok szárnyán lehet eljutni hozzá. A hiányérzet gyakran a természetre összpontosul, amely szürkületben vagy estefelé szomorkás hangulatot áraszt. „Mikor nyugaton vöröslök az ég alja, / elül a nappal zaja, / mikor eljő az éj csendje, / érkezik az új vágyakozás.” Így kezdődik Unto Mononen *Az éj sötét szárnyai* című tangója. Az éjszaka emlékeztet az elvesztett szerelemre, egyúttal azonban az éji csend a létezés kérdéseire irányítja a figyelmet. Tangóköltészetünkben gyakran szerepel a létezés kérdéseinek mérlegelése, és összekapcsolódik az elvesztett boldogság fölötti mélabú tudomásulvételével.

Az est és éjszaka csendes óráin, emlékeink ösvényein kóborolva, olyan folyamatnak láthatjuk életünket, amelyre számunkra ismeretlen erők hatnak. A „sors” fontos fogalom a tangószövegekben. Jellemző példa erre Unto Mononen *Sorstangójának* kezdete: „A sors aka-

rata kifürkészhetetlen, / holnapra minden más lehet. / Az út előttem mindig ismeretlen, / futása előre elrendeltetett.” A tangóköltészetben oly gyakran szereplő „sors” szó arra a szomorú alaphelyzetre utal, hogy az ember nem tehet mást, mint az életét irányító léttörvényekhez igazodik. „A sors játéka a lét maga, / nem játék az. / Hozhat örömet, / hozhat bánatot.” A klasszikus tangók gyökértelen, árva kóborlóként ábrázolják az embert, akinek sorsa az örök keresés, aki gyakran fölöslegesen várakozik az esti szürkületben, és szívében elvágyik a földi viharok elől.

VÁGYAKOZÁS A BOLDOGSÁG FÖLDJÉRE

A földi életből való elvágyódás, az elveszett paradicsom megtalálásának álma különösen a romantika korában került a figyelem középpontjába. Az irodalomtörténet legismertebb boldogsághajhásza a 18. század végén és 19. század elején élt romantikusok voltak. Aleksis Kivi, finn nemzeti író *A boldogság földje* és a *Madárház* elnevezéssel illeti a boldogság áhított helyeit.

A hagyományos tangóköltészet stílusának következetes képviselője Unto Mononen. *Meseország* című tangója a romantikus filozófiát tükröző boldogság iránti vágy kifejezésének a csúcsa. Elvágyódásának még vallásos színezetet is adtak, sőt sajtóvita folyt a vallásos dalok közé sorolásáról. A földi életből való elvágyódást már az első versszakban észrevehetjük: „Valahol túl a tengeren van egy ország, / partját mossák a boldogság hullámai. / A virágok szerte beragyogják, / a holnap gondjait messze zavarják.”

A pusztán vallási magyarázat azonban szűknek bizonyult. *A Meseország* bevezető sorai félreérthetetlen kapcsolatban állnak a reneszánsz kori világirodalom paradicsomábrázolásával. Ott az örökké virágzó kert a női testet, annak is az erotikus tájait jelképezi.

Ha tehát a *Meseország* szövegét a nyugati költészet jelképrendszerének hagyományai szempontjából vizsgáljuk, akkor figyelembe kell vennünk a földi paradicsomhoz fűződő szálakat is. Másképpen szólva, a *Meseország* első sorai rendkívül finoman utalnak a szerelmi vágyra. Ezt megerősíti a tangó második, egyben utolsó versszaka: „Repülj, dalom, a mesék országába, / ott vár rám édes kedvesem, / Repülj, dalom, ahogy a madár száll, / mondd el, csak órá jár eszem.”

Az elvágyakozás hangulata mellett szereplő finoman erotikus felhang tehát jellemzője a finn tangóköltészetnek. A refrén egyértelműen szomorkás: „Ó, ha egyszer eljuthatnék a mesék országába, / mint a madár, azt sose hagynám el. / De szárny nélkül nem tudok repülni, / gondolataim visznek messzire.”

A boldogság földjének létezéséről mindenki maga is meggyőződhet tánc közben, és különösen akkor, ha partnere az a bizonyos „nagy ő”. A finn tangó abban is eltér az eredeti argentin változattól, hogy nálunk ez nem bemutatótánc. Egyszerű lépéseivel a finn tangó könnyen táncolható, ami társasági szempontból fontos tényező, hiszen a finn férfiak közismerten nehezen nyílnak meg. A tangó tehát a finn férfiak érzéseinek legjobb tolmácsa is.

VISSZAJUTOK-E MÉG HOZZÁD

Az elvágyódás témájú tangókat legtisztábban néhány, az otthon melegéről szóló dal képviseli. A hazavágyásban mindig megtaláljuk az élet fordulatai által kikényszerített kóborlás és otthontalanság közepette az állandóság és kiegyensúlyozottság utáni vágyakozást. A szülőföld és a szülői ház iránti vágy sohasem teljesülhet be. A szülőföld iránti vágyakozás számos finn tangó témája, a legtipikusabb ezek közül Lauri Jauhiainen *Szülőföldem* című dala, amely iskolapéldája annak, milyen dimenziókba juthat az elvágyódás. A tangó első vers-

szaka a lírai én szerelmi vallomása szülőföldje tájaihoz. A második versszakban a szülőföld iránti érzés hazaszeretetté, gondoskodássá és a haza szépségének magasztalásává szélesedik: „Szülőföldem, hívod fiadat. / A nagyvilágban többé nem szívesen látod. / Pirkadatkor hullámok csapása / emel magasra tégedet.”

A dal a refrénben éri el tetőpontját, amelyben a visszatérés gondolata mély áhítattal párosul. A lírai én élete végén vissza akar térni abba a nagy teljességbe, ahonnan elindult: „Messzire kerültem, / gondolataim hazajárnak, / anyám vagy nekem, / visszajutok-e még hozzád?” Lauri Jauhainen tangósövegében a szülőföld érzéseken túli szerelem tárgyává válik.

Talán helyénvaló e helyütt idézni Toivo Kärki híressé vált szavait, aki a finnek mélabúra való jogát védelmezi, vagy még egyértelműbben kifejezve, a finnek jogát arra, hogy élvezék a búsongást: „A finn természet olyan, hogy búsul, búsul és pálinkát iszik, aztán minél jobban búsul, a maga módján annál jobban élvezi az életet.”

A klasszikus finn tangóköltészet melankóliájának legmélyebb dimenziója a keresés: keresve-kutatva bolyongunk, azt képzeljük, hogy megtaláltuk a boldogságot és az állandóságot, ám észrevesszük, hogy – a tangók nyelvén kifejezve – menekülünk, akár a lidércfény. Mindazonáltal a tökéletlenségünk fölött érzett fájdalom és a létezéshez adott saját hozzájárulásunk fölismerésével fedezhetjük föl az élet értelmét. Így jutunk el a kiegyensúlyozó melankolikus felismeréshez: „fájdalmat érzek, tehát vagyok”. Ez az érzés a fájdalom olyan paradox élvezete, amelyet tangóköltészetünk kifejezni igyekszik, és amely oly sok módon átszővi a finn emberek természetét, és egyúttal megmagyarázza, miért is kedvelik a finnek a melankolikus tangót.

Várady Eszter fordítása